

Prof. dr Miloš Babić

Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci
Sudija Suda Bosne i Hercegovine

ZAMJENE KAZNE ZATVORA NOVČANOM KAZNOM

Autor analizira dvije krivičnopravne ustanove koje se odnose na međusobne zamjene zatvorske i novčane kazne. Za razliku od zamjene neplaćene (ranije nenaplative) novčane kazne u kaznu zatvora (tzv. supletorni ili supsidijarni zatvor), koju je poznavalo i naše ranije krivično zakonodavstvo, zamjena izrečene kazne zatvora novčanom kaznom relativno je nova ustanova, jer je prvi put u naše krivično zakonodavstvo uvedena KZ RS iz 2000. godine. Prema tadašnjem rješenju, izrečena kazna zatvora do tri mjeseca se, pored novčane, mogla zamijeniti i mjerom rada za opšte dobro na slobodi, što je izmjenama iz 2010. godine izostavljeno.

Izmjenama iz iste godine, KZ RS mijenja ustanovu zamjene neplaćene novčane kazne zatvorom, na način da omogućava njenu zamjenu u zatvor do visine kazne predviđene za predmetno krivično djelo, što je autor u svojim radovima podvrgao kritici i stoga se izmjenama iz 2013 godine ovo rješenje mijenja i supletorni zatvor ograničava na dvije godine. I ostali krivični zakoni u BiH su prihvatili ista rješenja, promjenama koje su izvršene 2010. godine, ali su zamjenu kazne zatvora novčanom kaznom proširili na izrečene kazne zatvora do jedne godine, dok su kod zamjene novčane kazne zatvorom ostali kod rješenja sa kaznom do visine propisane kazne za to djelo.

Autor u radu kritikuje navedena rješenja, posebno tumačenja nove ustanove zamjene kazne zatvora novčanom kaznom od strane naše sudske prakse, što je dovelo do njene različite primjene i do nejednakog položaja osuđenih učinilaca krivičnih djela kojima su izrečene iste kazne zatvora. Kakve je razmjere dobilo različito postupanje u primjeni ove ustanove, pokazuje i činjenica da je ono bilo predmetom raspravljanja i na Ustavnom sudu BiH, čiji stavovi se bitno razlikuju od stavova redovnih sudova u praktičnoj primjeni ove ustanove.

U radu se posebno ukazuje da nije osnovan i prihvatljiv stav Vrhovnog suda FBiH da se presuda kojom je izrečena kazna zatvora preinačava, jer bi

to, po mišljenju autora, značilo ponovno preispitivanje pravosnažne presude, tj. praktično novo suđenje, a za to nema osnova, niti je zakon predvidio posebnu vrstu postupka za takvu zamjenu.

Na kraju, autor upozorava da ovakav stav može da ima ozbiljne krivičnopravne posljedice. Naime, postavlja se pitanje koja je od dvije kazne (ranija kazna zatvora i nova novčana kazna) relevantna kada je u pitanju zastarjelost, od kog momenta ona počinje da teče, zatim pitanje koja se od ovih kazni uvodi u kaznenu evidenciju, što za sobom povlači i pitanje pravnih posljedica osude, te najzad pitanje izvršenja kazne zatvora u slučaju neplaćanja, ili samo djelimičnog plaćanja, novoizrečene novčane kazne.

Ključne riječi: Zamjena kazne zatvora novčanom kaznom; Preinačenje pravosnažne presude; Novčana kazna u dnevnim i određenim iznosima; Otkup kazne zatvora; Supletorni zatvor.

1. UVOD

1. Krivični zakon RS sadrži dvije odredbe koje se odnose na zamjenu kazne zatvora i novčane kazne. U odredbi čl. 33, st. 2 predviđeno je da se „izrečena kazna zatvora koja ne prelazi šest mjeseci, može na zahtjev osuđenog zamijeniti novčanom kaznom, shodno odredbi člana 36. stava 2. i 3. ovog zakona“. S druge strane, zakon je u odredbi čl. 36, st. 2 predvidio mogućnost obrnute zamjene, tj. zamjene novčane kazne kaznom zatvora ukoliko osuđeni u roku koji je određen presudom ne plati ovu kaznu.

Nije teško uočiti da su ove dvije odredbe u koliziji, jer se njihovom primjenom postižu sasvim suprotni krivičnopravni efekti u odnosu na kazne zatvora kraćeg trajanja čija se primjena želi izbjeći. Naime, ako se prvom odredbom nastoje izbjeći ovakve kazne i rasteretiti zatvorske ustanove, ovom drugom odredbom upravo se postiže suprotno, jer se novčana kazna zamjenjuje uglavnom kratkim zatvorskim kaznama. Zajedničko im je jedino to što vode do diskriminacije osuđenih učinilaca po osnovu njihovog imovnog stanja, jer siromašni i u jednom i u drugom slučaju idu u zatvor, a bogati otkupljuju kaznu zatvora, odnosno plaćaju novčanu kaznu. Stoga, trebalo bi očekivati da zakonodavac pristupi promjeni i jedne i druge odredbe, te da kod pretvaranja novčane kazne vrati ranije rješenje o prinudnoj naplati, pa za one koji zaista nemaju mogućnosti da je plate, ponovo uvede mogućnost njene zamjene radom za opšte dobro na slobodi (rješenje iz KZ RS iz 2000. godine), a za one koji to mogu, da se izvrši prinudna naplata. Kod zamjene kazne zatvora novčanom kaznom, trebalo bi da sudovi više primjenjuju model dnevnih iznosa novčane kazne, imajući u vidu imovno stanje osuđenih učinilaca, kao i odredbu čl. 35, st. 1, prema kojoj je to primarni model ove kazne.

2. Pitanje kratkotrajnih kazni zatvora postalo je u današnje vrijeme globalni problem koji je u manjoj ili većoj mjeri prisutan u gotovo svim zemljama, što predstavlja jedan od najozbiljnijih izazova savremenog sistema izvršenja krivičnih sankcija u kome dominira kazna zatvora. Može se reći da se u tom pogledu već neko vrijeme savremena kaznena politika nalazi u fazi koja bi se mogla označiti kao veliko preispitivanje sistema krivičnih sankcija; traženja adekvatnih zamjena za kaznu zatvora, posebno one kraćeg trajanja, a sve u cilju prevazilaženja stanja u kojem se nalazi kazna zatvora i ustanove za njeno izvršenje. Izuzetno povećanje zatvorske populacije nametnulo je potrebu da se traga za rješenjima kojima bi se ostvarili ciljevi kažnjavanja kao i primjenom kazne, a istovremeno otklonila njena negativna dejstva. Mnoge zemlje, naročito u nekoliko posljednjih decenija, su otvorile proces forsiranog uvođenja različitih krivičnihopravnih mjera ili sankcija iz domena alternativne krivičnopravne reakcije, kako bi se otklonile negativne posljedice primjene kazne lišenja slobode (prvo Engleska i Francuska, a u novije vrijeme i mnoge druge zemlje).

Pored novčane kazne i uslovne osude (sa različitim varijantama), kao već provjerenih i moglo bi se reći klasičnih alternativa kazni lišenja slobode, tu je i mjera opštekorisnog rada ili rada za opšte dobro na slobodi (*community service*; *gemeinnützige Arbeit*), zatim polusloboda ili djelimično izvršenje kazne zatvora (*semi-liberte*, *semidetention*); kućni zatvor (*house Arrest*, *Detenzione domisiliare*); zadržavanje krajem nedjelje (*Weekend Detention*); ustanova *izuzetnosti kratkih kazni zatvora* prema kojoj se kazna zatvora u kratkom trajanju (uglavnom do šest mjeseci) izriče samo izuzetno, kao krajnje sredstvo. Tu su i neke druge sasvim specifične alternativne mjere, kao što je izdržavanje kazne u nekoj zdravstvenoj ili drugoj sličnoj ustanovi (npr. u Engleskoj – „*hospital order*“); uslovna obustava krivičnog postupka ili tzv. *skretanje* (*diversion*); naknada štete ili restitucija (Engleska i Švedska); različite profesionalne zabrane (Francuska, Švedska i Holandija); mjere kontrolisane slobode (zaštitni nadzor), i dr.

3. Treba naglasiti da se zapravo radi o veoma staroj ideji, čijim utemeljivačem se smatra *E. Ferri*, koji je, u svom sistemu mjera socijalne zaštite, isticao potrebu zamjene kratkotrajnih kazni zatvora izrečenih manje opasnim delinkventima probacijom ili institucijom naknade štete. Ova ideja je u krivičnom pravu i kriminalnoj politici posebno osnažena u vremenu *Franza v. Liszta* koji je smatrao da kratkotrajne kazne zatvora nisu odgovarajuće krivične sankcije, da su one neprikladne za ostvarivanje tretmana prevaspitanja, da su štetne i da umjesto resocijalizacije dovode do desocijalizacije primarnih učinilaca krivičnih djela njihovim izlaganjem uticaju iskusnijih, odnosno profesionalnih kriminalaca. Posmatrano iz današnjeg vremena,

tome se posebno mogu dodati i štetne posljedice koje se sastoje u gubljenju zaposlenja, nemogućnosti ostvarivanja privredne ili neke druge djelatnosti i stvaranje prihoda, odvajanju od porodice, ali isto tako i velikim troškovima države oko organizacije izvršenja takvih kazni.

4. Međutim, valja imati u vidu da u krivičnopravnoj teoriji postoji i shvatanje koje opravdava kratkotrajne kazne zatvora. Riječ je o jednom drugačijem pristupu, koji ima pozitivan stav prema kratkim kaznama zatvora. Zagovornici ovog shvatanja se zalažu za njihovu reafirmaciju. Ovo shvatanje ili novi pristup kratkotrajnim kaznama zatvora koji se temelji na tzv. terapijskom šoku (tzv. *šok terapija*) nastao je u engleskom pravu (*short sharp shock*). Ono se zasniva na stavu da postoje i takvi učinioci krivičnih djela kod kojih su dosta efikasne i kratke kazne zatvora koje ga jasno upozoravaju da je izabrao pogrešan životni put, a koje opet nemaju posebno negativno dejstvo ni za osuđenog ni za društvo. Ova ideja je jedno vrijeme bila prihvaćena u Krivičnom zakoniku Švajcarske, koji je predviđao posebnu kratkotrajnu kaznu zatvora (*Haftstrafe arrest*) koja je mogla trajati od jednog dana do tri mjeseca i izvršavala se u posebnim zatvorima kako bi se onemogućio negativni uticaj starijih zatvorenika (§. 39). Osuđenicima na ove kazne je bilo omogućeno da sami biraju rad koji im odgovara, što uključuje i rad izvan zatvora.

2. ZAMJENA KAZNE ZATVORA NOVČANOM KAZNOM

1. Zamjena pravosnažno izrečene kazne zatvora novčanom kaznom (čl. 33, st. 2 KZ RS) nije posve nova krivičnopravna ustanova u našem krivičnom zakonodavstvu. Slično rješenje je poznao i raniji Krivični zakonik RS iz 2000. godine, koji je predviđao da izrečenu kaznu zatvora do tri mjeseca sud može, na zahtjev osuđenog, zamijeniti novčanom kaznom, a izuzetno i radom za opšte dobro na slobodi (čl. 36, st. 3). Izmjenama KZ RS iz 2003. godine ta odredba je preuzeta, ali je izostavljena mogućnost zamjene radom za opšte dobro na slobodi, a izmjenama iz 2010. granica izrečene kazne zatvora koja je mogla biti zamijenjena, podignuta je sa tri na šest mjeseci (vid. čl. 33, st. 2 KZ RS).

Ovakvo rješenje je na liniji tzv. alternativne krivičnopravne reakcije u odnosu na lakše oblike kriminala, odnosno rješenja kojima se otvara mogućnost otklanjanja primjene kratkotrajnih kazni zatvora i niza negativnih posljedica koje izvršenje takvih kazni može da ima. Treba, međutim, naglasiti da je u pitanju rješenje koje se rijetko može naći u uporednom krivičnom zakonodavstvu. Ovakvim rješenjem, ne samo da se slabi krivičnopravna zaštita, već ono vodi i do diskriminacije osuđenih lica, jer će imućni na ovaj način „kupiti slobodu“, dok to oni drugi neće moći. Ako se sa druge strane

ima u vidu i odredba iz člana 36, st. 2, koja se odnosi na zamjenu neplaćene novčane kazne kaznom zatvora, što će opet značiti da samo siromašni idu u zatvor, onda se može reći da se radi o ozbiljnoj diskriminaciji. To dalje znači da naše krivično pravo sve više postaje „krivično pravo za bogate“ i time gubi odlike modernog krivičnog prava koje mora da počiva na principu pravičnosti i nediskriminacije, odnosno principu jednake mogućnosti pristupa pravdi bez obzira na imovno stanje učinilaca krivičnih djela.¹

2. Najveći broj zemalja prihvata rješenje prema kojem se kazna zatvora zamjenjuje radom za opšte dobro na slobodi koje je ocijenjeno kao najcjelishodnije i najviše odgovara postizanju krivičnopravnih ciljeva. Pored toga, jedno od rješenja je i već poznato rješenje iz nekih zakonodavstava prema kojem se *kazna zatvora do šest mjeseci izriče samo izuzetno*, kada je neophodna, odnosno samo ako posebne okolnosti djela i učinioca pokazuju da je neophodno izreći kaznu lišenja slobode. Takvo rješenje sadrži npr. §. 47 KZ Njemačke pod naslovom „Izuzetno izricanje kratkih kazni zatvora“, a isto tako i §. 47 KZ Austrije i §. 41 KZ Švajcarske, kao i neka druga krivična zakonodavstva. Isto tako, bilo bi prihvatljivo i rješenje prema kojem se novčana kazna može izreći za sva krivična djela za koja je predviđena kazna zatvora do tri godine, što već poznaju neka zakonodavstva.

Neka krivična zakonodavstva za ovakve situacije predviđaju i neka druga rješenja. Tako, npr., krivični zakони Srbije i Crne Gore daju mogućnost da „učiniocu krivičnog dela kome je izrečena kazna zatvora do jedne godine, sud može istovremeno odrediti da će se ona izvršiti tako što će je osuđeni izdržavati u prostorijama u kojima stanuje ukoliko se s obzirom na ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo držanje posle učinjenog dela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je delo učinio može očekivati da će se i na taj način ostvariti svrha kažnjavanja“ (čl. 45, st. 5 KZ Srbije;

---

¹ Pored ostalog, loša strana ovakvog rješenja sastoji se i u tome što ono pogoduje tzv. „štimanju“ kazni u praktičnoj primjeni, kako bi se omogućilo njihovo otkupljivanje. To je posebno istaknuto i na Panelu za ujednačavanje sudske prakse, održanom od 2. juna 2015. godine u Visokom sudskom i tužilačkom savjetu, pri čemu je navedeno da u praksi već ima takvih slučajeva. Ovu slabu stranu ovakvog rješenja svakako ne bi trebalo potezjenjivati, jer je teško tvrditi da u praksi nema ili da neće biti zloupotreba u primjeni ove ustanove. U praksi je već bilo i takvih slučajeva u kojima su sudovi izricali kaznu u visini koja omogućava ovu zamjenu i za krivična djela sa prilično visokom minimalnom propisanom kaznom zatvora za taj oblik djela (tri godine), ublažavajući kaznu po osnovu osobito olakšavajućih okolnosti, iako se radi o višekratnom ponovljenom izvršenju djela, visokom stepenu krivične odogovornosti, imovinskoj koristi koja nekoliko puta prelazi prag kvalifikatorne okolnosti, i sl. Pri tome, sudovi previđaju da olakšavajuće okolnosti mogu imati karakter „osobito olakšavajućih“ samo pod uslovom da znatno smanjuju stepen opasnosti predmetnog krivičnog djela, što u ovom ili sličnim situacijama nije slučaj, pogotovo ako se ima u vidu postojanje više otežavajućih okolnosti. Indikativno je da se to čini kod krivičnih djela kod kojih je to najmanje kriminalnopolitički opravdano, kao što su djela poreske utaje i djela organizovanog kriminala.

čl. 45, st. 5 KZ CG). Dakle, slično našem rješenju rada za opšte dobro na slobodi, sud može učiniocu kome je izrekao kaznu zatvora do jedne godine, shodno ocjeni navedenih okolnosti, *istovremeno odrediti* da se ona izvršava u prostoru u kojem stanuje, tj. u tzv. *kućnom zatvoru*. Ovakvu mogućnost kod nas predviđa i KZ FBiH (čl. 43c). Dakle, umjesto da se prihvate već provjerena rješenja i modeli, odnosno da se *konačno započne sa izricanjem rada za opšte dobro na slobodi*, kao i novčane kazne u dnevnim iznosima (model koji je kod nas predviđen kao primaran i svaka presuda bi morala sadržavati obrazloženje zbog čega je novčana kazna izrečena u određenom, a ne u dnevnom iznosu), naš zakonodavac se opredijelio za najkomotnije rješenje. Takvo rješenje jeste najjednostavnije i ne zahtijeva bilo kakvo angažovanje nadležnih organa vlasti a donosi prihode, ali se pri tome posve zanemaruju ciljevi i svrha postojanja i primjene krivičnog prava. Na kraju, različito tumačenje i primjena ove ustanove dovodi do nejednakog položaja osuđenih učinilaca krivičnih djela sa istim izrečenim kaznama, što istovremeno predstavlja kršenje principa ravnopravnosti građana pred zakonom, odnosno princip vladavine prava kao osnov pravne sigurnosti u društvu.

3. U tumačenju i primjeni ove ustanove, sudovi u BiH postupaju veoma različito. Ne radi se o uobičajenim razilaženjima u shvatanju određenog krivičnog pravnog pitanja, već o posve suprotnim stavovima u njegovom tumačenju i primjeni. To je na kraju dovelo do posve različite primjene ove ustanove u praksi i do nejednakog položaja osuđenih učinilaca krivičnih djela kojima su izrečene kazne zatvora u *istom trajanju* (u KZ BiH, FBiH i BD ova zamjena je moguća za izrečenu kaznu zatvora do jedne godine). To se prvenstveno odnosi na pitanje njegove obavezne ili fakultativne primjene, ali i prirodu postupka u kojem se odlučuje o zahtjevu osuđenog o zamjeni kazne zatvora, a time i formu same sudske odluke (presuda ili rješenje).

Imajući u vidu prirodu i namjenu ove krivičnopravne ustanove, ne bi trebalo biti sporno da je njena primjena *obavezna*, a sud odlučuje samo o tome po kojem modelu će ova zamjena biti odobrena, što zavisi od ispunjenosti uslova za zamjenu, odnosno uslova za jedan ili drugi model novčane kazne kojim se mijenja izrečena kazna zatvora. To znači da njena primjena ne *podrazumijeva promjenu* ili *preinačenje pravnosnažne presude* kojom je izrečena kazna zatvora, kao ni *naknadnu ocjenu opravdanosti zamjene* izrečene kazne zatvora novčanom kaznom. Stoga, za njenu primjenu nije potrebno zakazivanje posebnog ročišta na kojem bi strankama i braniocu bilo omogućeno kontradiktorno raspravljanje o zahtjevu osuđenog, odnosno okolnostima koje se odnose na ličnost osuđenog i učinjeno krivično djelo, kao i svim drugim okolnostima relevantnim za odmjeravanje kazne i svrsi kažnjavanja. U protivnom, to bi značilo preispitivanje pravnosnažno izreče-

ne kazne zatvora, ponovnu ocjenu prirode i težine krivičnog djela, okolnosti koje se odnose na ličnost osuđenog učinioca krivičnog djela, srazmjernost tako izrečene kazne sa težinom djela i mogućnost postizanja svrhe kažnjavanja. Nije teško zaključiti da se ovdje zapravo radi o *ponovnom suđenju, preispitivanju i preinačenju pravosnažne presude*, a da za to u zakonu nisu predviđeni bilo kakvi osnovi i poseban postupak, što je u nekim drugim sličnim situacijama predviđeno, npr. u žalbenom postupku ili ponavljanju krivičnog postupka: pravom i nepravom.

U praktičnoj premjeni ustanove iz odredbe čl. 33, st. 2 potrebno je imati u vidu da je ona, po svojoj krivičnopravnoj prirodi, najbližnja ustanovi zamjene novčane kazne kaznom zatvora (*supletorni ili supsidijarni zatvor*) iz čl. 36, st. 2 i 3 KZRS. Naime, i u jednom i u drugom slučaju radi se o zamjeni jedne kazne drugom, pa ako se bez ikakvih dodatnih i posebnih uslova novčana kazna *kao lakša* može da prevede u zatvor kao težu kaznu za osuđenog, zašto bi se u obrnutom slučaju, kada se *teža kazna*, tj. kazna zatvora prevodi u lakšu – novčanu kaznu, postavljali neki dodatni uslovi, a pogotovo oni koji se odnose na ponovnu ocjenu težine i prirode krivičnog djela, zatim okolnosti vezane za ličnost osuđenog, svrhu kažnjavanja, itd. Kao što je već rečeno, to bi se pretvorilo u ponovno suđenje, ponovnu ocjena okolnosti relevantnih za odmjerenje kazne, a to je sve perfektuirano već postojećom presudom koja je pravosnažna i više ne može biti preispitivana, osim pod zakonom predviđenim uslovima, a to nikako nije ova situacija.

Ovakav pristup u tumačenju ove ustanove proizlazi i iz odredbe čl. 33, st. 2, koja upućuje na odredbu iz čl. 36, st. 2 i 3 KZ RS (zamjena neplaćene novčane kazne zatvorom), na osnovu koje se može zaključiti da primjena ove ustanove ne podliježe *ponovnom preispitivanju opravdanosti navedene zamjene*. Naime, kako se ova odredba odnosi na zamjenu novčane kazne zatvorom, a koja se čini bez odlaganja i bez posebnih ročišta u kojima se preinačava pravosnažna presuda, to znači da i u ovoj situaciji sud postupa *shodno ovoj odredbi*, tj. bez odlaganja zamjenjuje kaznu zatvora novčanom kaznom i odlučuje samo o tome po kojem od dva modela novčane kazne će odobriti navedenu zamjenu.

Na kraju, može se zaključiti da zamjena kazne zatvora novčanom kaznom ne podrazumijeva postupak u kojem se vrši preispitivanje i preinačavanja pravosnažne presude kojom je izrečena kazna zatvora i izricanje nove kojom se izriče novčana kazna. Ovdje se ne radi o postupku izricanja nove kazne, već samo o postupku *izvršenja već pravosnažno izrečene kazne zatvora*, koja se izvršava na taj način što će se u kaznenoj evidenciji konstatovati da je predmetna kazna zatvora izvršena na taj način što je *zamijenjena novčanom kaznom* u smislu odredbe iz čl. 33, st. 3, shodno odredbama iz čl.

36, st. 2 i 3 KZ RS. Dakle, za primjenu ove ustanove nije potrebno zakazivanje posebnog ročišta na kojem bi strankama i braniocu bilo omogućeno kontradiktorno raspravljanje o zahtjevu osuđenog, odnosno okolnostima koje se odnose na ličnost osuđenog i učinjeno krivično djelo, kao i svim drugim okolnostima relevantnim za odmjeravanje kazne i svrsi kažnjavanja. Prema tome, sud o zahtjevu osuđenog odlučuje u nejavnoj sjednici u formi rješenja kojim se prihvata zahtjev osuđenog o zamjenu izrečene kazne zatvora novčanom kaznom po jednom od navedenih modela, što zavisi od ocjene suda o ispunjenosti uslova za zamjenu. Da je zakonodavac mislio drugačije, predvidio bi i određene kriterijume za takvu zamjenu, odnosno posebnu vrstu postupka u ZKP.

Iz navedenog se može zaključiti da ne stoje stavovi Vrhovnog suda FBiH u vezi sa primjenom ove ustanove, prema kojima je u ovakvim slučajevima nužno održavanje posebnog ročišta na kojem se nakon kontradiktorne rasprave, u slučaju da su ispunjeni uslovi za ovu zamjenu, odnosno da je zamjena opravdana, donosi presuda kojom se preinačava ranija presuda i donosi nova kojom se izrečena kazna zatvora zamjenjuje novčanom kaznom.²

4. Pitanje načina zamjene izrečene kazne zatvora novčanom kaznom izaziva posebne probleme u primjeni ove ustanove i njegovo različito tumačenje u najvećoj mjeri dovodi do različitog položaja osuđenih lica. Kao i kod novčane kazne, i ovdje je svrha modela novčane kazne u dnevnim iznosima da se osuđena lica učine jednakopravnim u primjeni zakona, shodno njihovom imovnom stanju. Međutim, teško je očekivati da sudovi u primjeni ove ustanove koriste ovaj model novčane kazne, ako to ne čine kod primjene novčane kazne kao krivične sankcije. Stoga, sudovi u većini slučajeva odbijaju takve zahtjeve kao neosnovane, nalazeći da optuženi nije priložio svu neophodnu dokumentaciju na osnovu koje može valjano utvrditi imovno stanje učinioca, pa zamjenu vrše po modelu određenih iznosa, uzimajući 100,00 KM kao jedan dan zatvora.

² Naime, Vrhovni sud Federacije BiH je, na sjednici Krivičnog odjeljenja, od 1. 11. 2011. godine, u odnosu na primjenu čl. 43a KZ FBiH (zamjena kazne zatvora novčanom kaznom), usvojio Pravno shvatanje u kojem je, pored ostalih, zauzeo i sljedeće stavove: (a) odluku o zahtjevu osuđenog sud donosi nakon održanog ročišta na kojem je strankama i braniocu omogućeno kontradiktorno raspravljanje o zahtjevu odnosno okolnostima koje su od značaja za donošenje odluke o zahtjevu; (b) ukoliko usvoji zahtjev osuđenog, sud će donijeti presudu kojom će kaznu zatvora do jedne godine izrečenu pravomoćnom presudom zamijeniti novčanom kaznom, a ukoliko nađe da je zahtjev neosnovan donijeće rješenje o njegovom odbijanju; (v) pri zamjeni kazne zatvora novčanom kaznom, jedan dan kazne zatvora izjednačava se sa 100,00 (stotinu) KM novčane kazne, a sa jednim dnevnim iznosom novčane kazne kada je utvrđeni dnevni iznos novčane kazne veći od 100,00 (stotinu) KM; (g) pri odlučivanju o zamjeni kazne zatvora novčanom kaznom, sud će voditi računa o svim relevantnim okolnostima koje se odnose na ličnost osuđenog i učinjeno krivično djelo kao o svrsi izvršenja kazne zatvora.

Zbog svih navedenih problema u primjeni, trenutno preovlađuje stav da model određenih iznosa treba prihvatiti kao jedini model u primjeni ove ustanove u budućim izmjenama krivičnih zakona. Ima i shvatanja da bi ovdje bio najprihvatljiviji tzv. *kombinovani model*, tj. model koji bi uključivao i jedan i drugi način zamjene, što bi zavisilo od imovnog stanja osuđenog. Naime, kako bi se osigurala jednakost građana pred zakonom i omogućilo poštovanje principa prema kojem je u odmjeravanju novčane kazne potrebno uzimati u obzir imovno stanje učinioca, predlaže se primjena modela određenih iznosa, odnosno pravilo prema kojem se dan zatvora izjednačava sa 100,00 KM, ali samo prema onim osuđenim učiniocima koji su slabijeg imovnog stanja, odnosno kod kojih visina dnevnog iznosa ne prelazi 100,00 KM. Drugi model bi se, prema ovom shvatanju, primjenjivao prema onim bogatijim, tj. prema onim osuđenim učiniocima kod kojih visina dnevnog iznosa prelazi granicu od 100,00 KM.³ U ovom slučaju, jedan dan zatvora bi se izjednačavao sa jednim dnevnim iznosom i broj dana novčane kazne bi se množio sa visinom jednog dnevnog iznosa. U svim ovakvim slučajevima, visina novčane kazne kojom je zamijenjena kazna zatvora bila bi veća od najvećeg zbira novčane kazne dobijene primjenom modela u fiksnim iznosima (prema KZ RS 18.500,00 a prema ostalim krivičnim zakonima u BiH 36.500,00 KM), a ako bi kod nekih osuđenih učinilaca visina jednog dnevnog iznosa bila veća, npr. dva ili više puta, onda bi i visina novčane kazne bila toliko puta veća od najveće koja se dobija po drugom modelu.

Iako se ovaj model zasniva na potrebi osiguranja jednakosti građana i poštovanju principa prema kojem je nužno uvažavanje imovnog stanja pri odmjeravanju novčane kazne, nije teško zaključiti da se upravo prema osuđenim učiniocima prve kategorije (koji su lošijeg imovnog stanja) odstupa od tih principa i primjenjuje model određenih iznosa. To djelimično stoji samo u odnosu na drugu kategoriju, ali kako njima ne odgovara upravo ovaj model novčane kazne, oni bi u najvećem broju slučajeva tražili navedenu zamjenu u određenim iznosima (100,00 KM jedan dan). U svim takvim slučajevima, sud bi bio u obavezi da utvrđuje imovno stanje osuđenog učinioca kako bi ispitao postojanja eventualnog osnova za zamjenu kazne zatvora novčanom kaznom po modelu dnevnih iznosa. Teško je očekivati da bi naši sudovi na taj način postupali, ako se ima u vidu da to ne čine ni prilikom izricanja novčane kazne, iako im je to zakonska obaveza.

5. Sve izneseno pokazuje da je naše rješenje o zamjeni kazne zatvora novčanom kaznom izuzetno problematično i stoga valja ozbiljno razmisliti o njegovom napuštanju ili drugačijem zakonskom uređenju ove ustanove. Ovo pogotovo ako se ima u vidu da već imamo rad za opšte dobro na slobodi, alternativnu krivičnu sankciju koja je u ovakvim slučajevima najprihvatljivija

---

³ Stav iznesen u materijalu Vrhovnog suda FBiH koji je priložen uz navedeno pravno shvatanje tog suda (autor priloga mr Ljilja Filipović).

i, kako je već rečeno, u gotovo svim zemljama primjena ove mjere ima dobre rezultate. Pored toga, u eventualnoj novoj izmjeni krivičnog zakona u vezi sa ovakvim slučajevima, bilo bi dobro da zakonodavac razmisli o prihvatanju već navedenog rješenja nekih zakonodavstava o *izuzetnoj primjeni kazni zatvora do šest mjeseci*, čime bi se otklonili mnogi problemi vezani za krivičnopravne situacije na koje se odnosi ustanova zamjene kazne zatvora novčanom kaznom. U istom smislu, moglo bi se razmisliti o prihvatanju odredbe da se za sva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine može izreći i novčana kazna ukoliko sud ocijeni da se sa tom kaznom može postići na bolji ili isti način svrha kažnjavanja kao i sa kaznom zatvora.

3. NEKA POSEBNA PITANJA U VEZI SA PRIMJENOM OVE USTANOVE

3.1. Krivičnopravne posljedice preinačavanja presude

Primjena ustanove zamjene kazne zatvora novčanom kaznom, na način koji zagovara Vrhovni sud FBiH, otvara neka značajna krivičnopravna pitanja. Već je prethodno postavljeno pitanje *krivičnopravnog osnova* za preispitivanje pravosnažno izrečene kazne zatvora i pitanje procesnih odredbi na kojima sud temelji preispitivanje tako izrečene kazne, što bi moralo da stoji u obrazloženju nove presude. Ako se to čini nakon ovako provedenog postupka poslije kojeg je novom presudom izrečena nova (novčana) kazna, to znači da ranija presuda i kazna zatvora više ne egzistiraju. Odmah se otvara sljedeće pitanje: Šta će biti ukoliko osuđeni ne plati novčanu kaznu ili je plati samo djelimično? Kako će sud odlučiti o izvršenju kazne zatvora, jer te kazne više nema? Ovdje nije riječ o neplaćenju novčanoj kazni koja se prevodi u supletorni zatvor, jer se u odredbi st. 3, čl. 42a KZ BiH kaže da sud donosi „odluku o izvršenju kazne zatvora“ (a ne o zamjeni novčane kazne zatvorom) koje u ovom slučaju nema. Ovakva situacija će se često dešavati kod nas, s obzirom na to da većina osuđenih učinilaca zahtijeva zamjenu po modelu dnevnih iznosa, a sud prihvata drugi model koji njima ne odgovara, nakon čega slijedi žalba, pa dalji zahtjevi za odgađanje plaćanja ili plaćanje u ratama, sve u cilju izbjegavanja izvršenja bilo koje kazne i s krajnjim ciljem „uvlačenja“ u zastaru. Zapravo, može se reći da ovdje više ne bi bilo moguće izvršenje kazne ukoliko osuđeni odbije platiti novčanu kaznu, jer *izrečene kazne zatvora više nema, a izvršenje novčane kazne prinudno nije moguće, niti se ona kao takva može pretvoriti u zatvor*, jer u st. 3, čl. 42a stoji da ukoliko se novčana kazna ne plati u roku iz stava 1, sud će donijeti odluku o izvršenju kazne zatvora, a te kazne više nema.

Nadalje, postavlja se pitanje koja će od ove dvije kazne biti uvedena u kaznenu evidenciju, što za sobom povlači pitanje pravnih posljedica osude; njenog brisanja i davanja podataka iz kaznene evidencije; koja kazna je relevantna kada su u pitanju rokovi zastarjelosti, da li apsolutni rok teče od momenta izricanja jedne ili druge kazne, da li se navedenom zamjenom prekida rok relativne zastarjelosti, itd.

Imajući u vidu da se po navedenom shvatanju preinačava pravosnažna presuda u dijelu o izrečenoj kazni, te da je nova (novčana) kazna izrečena presudom, to bi značilo da je u ovakvoj situaciji relevantna novoizrečena novčana kazna, što nije prihvatljivo jer ne odgovara prirodi ove krivičnopravne situacije.

3.2. Pitanje otkupa jedinstvene kazne za krivična djela u sticaju

U primjeni ove ustanove mogu da nastanu i neki drugi sasvim specifični problemi. Oni su se već pojavili u situacijama kada je odmjerenom kazna za krivična djela u sticaju, pa se nametnulo pitanje da li se za neke od utvrđenih kazni zatvora do jedne godine, u slučajevima kada je žalbeni sud prvostepenu presudu u tom dijelu potvrdio, a u drugom dijelu ukinuo, takva kazna može otkupiti prije nego je drugostepeni postupak u predmetnom slučaju okončan. Ima mišljenja da bi to trebalo omogućiti, jer je u tom dijelu presuda postala pravosnažna i stoga nema razloga da se osuđenom onemogućiti primjenu zakonske odredbe koja mu daje takvu mogućnost.

Ovakvo stanovište nije krivičnopravno osnovano i takvu mogućnost u ovakvoj situaciji treba isključiti. Radi se, naime, o tome što u ovom slučaju nema *izrečene kazne*, jer kazna za pojedina djela koje ulaze u sastav jedinstvene ili zajedničke kazne je samo *utvrđena* kao dio jedinstvene nepravosnažno izrečene kazne (stoga, u takvim slučajevima osuđeni se ne može ni upućivati na izdržavanje takve kazne). To bi značilo da se jedinstvena kazna zatvora izrečena za krivična djela u sticaju može otkupljivati u dijelovima, za pojedina krivična djela. Dakle, u ovakvim slučajevima može se, u smislu navedenih odredaba, zamjenjivati samo *pravosnažno izrečena jedinstvena kazna*, a ne i pojedine utvrđene kazne koje kao takve krivičnopravno nemaju bilo kakvo dejstvo. U protivnom, moglo bi se doći u posve paradoksalne situacije, s obzirom na to da bi se moglo desiti da osuđeni učinilac u takvim slučajevima otkupi utvrđenu kaznu zatvora od jedne godine, a nakon okončanja drugostepenog postupka, sud mu i za preostalo(la) djela utvrdi kaznu ili jedinstvenu kaznu zatvora do jedne godine koju takođe otkupi. To znači da je zapravo otkupio izrečenu kaznu zatvora u trajanju preko jedne godine.

3.3. Odlučivanje po zahtjevu za zamjenu samo po jednom modelu

U većini slučajeva, osuđena lica postavljaju svoje zahtjeve tako da zamjenu izrečene kazne zatvora traže samo po jednom modelu, gotovo redovno po modelu dnevnih iznosa. Ukoliko sud ne nađe da su ispunjeni uslovi za zamjenu kazne zatvora po tom modelu, gotovo redovno odobrava zamjenu po drugom modelu. U žalbama osuđenih katkada se u vezi sa tim postavljaju prigovori kojima se ukazuje da je to neosnovano, pri čemu se ističe da sud može da odluči samo u odnosu na onaj model za koji se osuđeni u svom zahtjevu opredijelio, te mu ne može odobriti zahtjev po drugom modelu. Ovo se obrazlaže na način da sud ne može optuženom odrediti ono što on nije tražio, te se ističe da je sud prekoračio svoje ovlaštenje.

Ovakav stav nije osnovan, jer optuženi u svom zahtjevu traži zamjenu izrečene kazne zatvora novčanom kaznom i naravno on se opredjeljuje za model koji je za njega povoljniji, ali samo pod uslovom da za to ima osnova, što sud cijeni na osnovu odgovarajuće, uz zahtjev priložene, dokumentacije. Ako sud nađe da za taj model nema osnova, onda nije potrebno odbijati takav zahtjev kao neosnovan, već taj zahtjev može da odobri primjenjujući drugi model, što na kraju proizlazi i iz pravila odmjeravanja novčane kazni (vid. čl. 46, st. 1 KZ BiH). Ovakvo rješenje je i praktičnije, jer ukoliko optuženom i ovaj model odgovara više od kazne zatvora, zašto bi se to činilo u dva navrata, odnosno postupka. A ako mu to ne odgovara, situacija je posve jasna, jer neplaćanjem novčane kazne u predviđenom roku (30 dana), sud donosi odluku o izvršenju kazne zatvora ili u slučaju djelimičnog plaćanja, preostalog dijela te kazne.

Na kraju, može se zaključiti da iz prirode i namjene ove krivičnopravne ustanove proizlazi da njena primjena ne *podrazumijeva promjenu* ili *preinačenje pravnosnažne presude* kojom je izrečena kazna zatvora, kao ni *naknadnu ocjenu opravdanosti zamjene* izrečene kazne zatvora novčanom kaznom. To znači da za njenu primjenu nije potrebno zakazivanje posebnog ročišta na kojem bi strankama i braniocu bilo omogućeno kontradiktorno raspravljanje o zahtjevu osuđenog, odnosno okolnostima koje se odnose na ličnost osuđenog i učinjeno krivično djelo, kao i svim drugim okolnostima relevantnim za odmjeravanje kazne i svrsi kažnjavanja. Sud o zahtjevu osuđenog odlučuje na nejavnoj sjednici u formi rješenja kojim se prihvata zahtjev osuđenog o zamjenu izrečene kazne zatvora novčanom kaznom po jednom od navedenih modela, a što zavisi od ocjene suda o ispunjenosti uslova za zamjenu.

4. ZAMJENA NOVČANE KAZNE KAZNOM ZATVORA

Kao što je već rečeno, pored mogućnosti zamjene kazne zatvora, naš zakon predviđa i mogućnost zamjene (neplaćene) novčane kazne kaznom zatvora, koji se u krivičnopravnoj literaturi redovno označava kao *supletorni* ili

supsidijarni zatvor. Za razliku od zamjene kazne zatvora novčanom kaznom koja je prepuštena izboru osuđenog učinioca krivičnog djela, jer se vrši samo na osnovu njegovog zahtjeva, zamjena novčane kazne zatvorom vrši se bez odlaganja ukoliko osuđeni učinilac ne plati novčanu kazni ili je plati samo djelimično. U ovoj odredbi sa naslovom „Zamjena novčane kazne“ (čl. 36, st. 1 i 2), zakon je zapravo regulisao pitanje *izvršenja novčane kazne*.

Već iz odredbe st. 1 jasno proizilazi da je naše zakonodavstvo napustilo raniji sistem prisilne naplate novčane kazne, pa tek ako taj način naplate bude bezuspješan, sud je novčanu kaznu zamjenjivao kaznom zatvora. To je bilo i razumljivo ako se ima u vidu da je novčana kazna, kao i svaka druga kazna, prinudnog karaktera i javnopravna obaveza osuđenog da je plati u korist državnog budžeta. Prema sadašnjem rješenju, to osuđeni ipak ne mora da učini, jer te prve faze više nema, pa će sud čim se osuđeni ogluši o svoju obavezu plaćanja novčane kazne, bez odlaganja donijeti odluku da se novčana kazna u cijelosti ili djelimično zamijeni kaznom zatvora (st. 2). Pored toga, napušteno je i rješenje iz Krivičnog zakonika iz 2000. godine, prema kojem je novčana kazna mogla biti zamijenjena i radom za opšte dobro na slobodi, što je prihvaćeno u većini krivičnih zakonodavstava i što je mnogo cjelishodnije rješenje.

Novčana kazna se mijenja ili pretvara u kaznu zatvora tako što će se za svaki započeti dnevni iznos novčane kazne ili ako je novčana kazna bila izrečena u određenom iznosu, za svakih započetih 100 KM odrediti jedan dan zatvora, „ali zatvor u tom slučaju ne može biti duži od dvije godine“ (st. 3 – izmjena od 2013, a izmjenom od 2010. bilo je predviđeno da „ne može prekoračiti propisanu kaznu za to krivično djelo“, što je bilo neprihvatljivo) Ako osuđeni plati samo dio novčane kazne, ostatak se srazmjerno pretvara u zatvor, odnosno zatvor se srazmjerno smanjuje, a ako plati i ostatak, izvršenje zatvora se obustavlja (st. 4). Poslije smrti osuđenog novčana kazna se neće izvršiti (st. 5).

Full Professor Miloš Babić, LL.D.

Faculty of Law, University of Banja Luka
Judge of the Court of Bosnia and Herzegovina

SUBSTITUTION OF SENTENCES OF IMPRISONMENT WITH FINES

Summary

In his paper, the author discusses the criminal institution of substitution of sentences of imprisonment with fines, which was, in a somewhat different

manner, first introduced to our criminal legislation by the 2000 RS Criminal Code. By relevant 2010 amendments to the criminal legislation, this institution was then accepted also by other criminal laws in BiH, which expanded the possibility to have this substitute so as to include all imposed sentences of up to one year of imprisonment.

The paper particularly points out that there exist rather different approaches and readings of the provisions regulating this substitute, which has led to its different application and uneven positions of the sentenced perpetrators of criminal offenses who have received identical sentences of imprisonment. The extent of this different treatment in the application of this institution is best illustrated by the fact that it has been a subject of discussion at the BiH Constitutional Court, whose positions differ significantly from those of other courts (including the position taken by the FBiH Supreme Court) concerning the practical application of the institute.

Finally, the author warns of serious criminal consequences that may be caused by the position allowing judgments imposing a sentence of imprisonment to be altered and a new judgment to be delivered instead, imposing but a fine. A question arises here as to which of the punishments is relevant with regard to the statute of limitations, what is the moment the period of statute of limitations starts to run, and also the question which of the punishments is entered into criminal record, which again entails the issue of legal consequences of conviction, and ultimately the issue of the execution of the sentence of imprisonment in case of failure to pay the newly-imposed fine.

Key words: *Imprisonment sentence; Fines; Punishment; Criminal Code.*